

Keller, K. (1995). Kroppen giver mening. Psykolog Nyt, nr. 14, s. 6-9.

Denne publikation stammer fra www.livsverden.dk - hjemstedet for:

Forum for eksistentiel fænomenologi

Et tværdisciplinært netværk af praktikere og forskere, som anvender eksistentiel-fænomenologiske grundlagstanker og perspektiver i deres arbejde.

Husk at angive korrekt kildehenvisning ved referering til denne artikel. Den korrekte reference fremgår øverst på denne side.

Læs mere om Forum for eksistentiel fænomenologi
og download flere artikler på
www.livsverden.dk

English version:

This publication is downloaded from www.livsverden.dk – the home page of

The Society for existential phenomenology

A Danish cross disciplinary society of practitioners and researchers who make use of existential phenomenological theory and perspectives in their work.

For more information and downloadable articles visit
www.livsverden.dk

Kroppen giver mening

Den franske filosof Merleau-Ponty kaldes ofte kroppens filosof. Hans kropsbegreb falder imidlertid ikke uden videre inden for psykologisk videnskab. Merleau-Pontys filosofi er inspireret af visse psykologiske tankebaner, og kritiserer andre, som fortsat gør sig gældende i dag. Han lægger således op til at revurdere fremherskende kropsopfattelser inden for psykologien. Det kan f.eks. have betydning for, hvordan man anskuer og behandler afasi.

AFASI

KURT KELLER

Merleau-Ponty betragter afasi som en forstyrrelse af den kropslige intentionalitet, hvormed vi ikke blot taler, men taler for at udtrykke noget betydningsfuldt. Intentionalitet er et filosofisk nøglebegreb, som drejer sig om rettedhed eller orientethed, det at alle vore oplevelser er rettet mod noget. Med denne intentionalitet påvirker vi sociale situationer. Vi taler ikke for at udtrykke en foreliggende tanke, men fordi en oplevelse altid finder sted i et socialt felt og kun kan blive tydelig som en mere mærkbar strukturering af dette felt. Merleau-Pontys opfattelse af kroppen er ikke bare i overensstemmelse med muligheden for at behandle afasi med genoptræning. Hans opfattelse kan danne et grundlag for dette behandlingsperspektiv, der ikke står i modsætning til neurofysiologisk forskning, men heller ikke stopper ved neurofysiologien. Genoptræning er effektiv behandling af afasi, fordi det drejer sig om at genopdyrke et væsentligt aspekt af patientens sociale og kulturelle forankring.

Afasi er et af de psykologiske emner, som Maurice Merleau-Ponty diskuterer i del 1 af hovedværket *Phénoménologie de la perception*, der for nylig udkom på dansk under titlen *Kroppens fænomenologi*. Han vil have os til at forstå, at den menneskelige eksistens på en kropslig-social måde er forankret i mening.

Psykologiens skelnen mellem indre og ydre er uholdbar

For psykologiens vedkommende er den mest interessante implikation af Merleau-Pontys kropsfilosofi måske ikke den så ofte fremhævede, meget klare afvisning af kognitivistiske og

Vi bliver umiddelbart 'ramt' eller 'grebet' af mening, herunder også 'tomrum' eller modsætninger i strukturer af mening, når vi sanser. Det er karakteristisk for denne umiddelbare kropslige opfattelse af noget, at vi oplever anonymt, siger filosofen Merleau-Ponty.

behaviouristiske opfattelser, men snarere den kritiske brod, der også retter sig mod freudiansk og marxistisk inspireret psykologi. Han kritiserer forestillingen om ubevidste oplevelser for simpelthen at være selvmodsigende, men godtager i vid udstrækning Freuds opfattelse af seksualitet, primærprocesser og erfaringsdannelse, som den kom til udtryk i begrebet om id'et, - dog med den væsentlige modifikation, at der ikke kan være tale om biologiske drifter i psykisk liv. Alt hvad vi kan opleve indgår i et sociokulturelt univers af mening, der imidlertid kan vise sig ganske konfliktfyldt, usam-

menhængende og foranderligt. Merleau-Pontys kropsbegreb hænger snævert sammen med denne forståelse af, at vore oplevelser og erfaringer i ét og alt er en slags sociokulturel strukturering. Nogle væsentlige psykologiske følger heraf er, at ydre/indre distinktionen viser sig uholdbar, og at socialitet er mere basal end individualitet.

Merleau-Ponty har i flere omgange analyseret den erfaring, at kroppen lige såvel opfattes 'udefra' som 'indefra'. Det erfarer barnet på et meget tidligt tidspunkt i sin udvikling ved f.eks. at berøre den ene hånd med den anden. Merleau-

Pontys analyse understreger, at vi *er* kroppen, vi befinder os ikke i den, men midt ude i de fysiske og sociale hændelser, som vi eksisterer i. På dette fænomenologiske grundlag bliver det misvisende at tale om psykologiske emner som 'indre', eller at skelne mellem 'intrapsykiske' og 'interpsykiske' fænomener. Disse metaforer kan måske være rimelige, når vi diskuterer visse meget specifikke emner, f.eks. hvis man i et socialpsykologisk og kognitionspsykologisk perspektiv omtaler hemmeligheder som 'indre'. Men en sådan metaforisk henvisning til et lukket fysisk rum synes helt unød-

vendig og meget misvisende, når den - som det ofte er tilfældet - skal betegne individuelle psykiske karakteristika.

Ydre-indre distinktionen synes derfor at være mere til skade end til gavn. Den hjælper os egentlig ikke med at angive forskelle mellem åbenlyse og mere dunkle aspekter af psyken, - og den fremmer heller ikke diskussioner af, at nogle psykiske strukturer er mere omfattende og dybe end andre. Men vi har vænnet os til at bruge ydre/indre distinktionen, som om den angav en realitet - måske endda en ganske fundamental kendsgerning - angående en slags opdeling af menneskets eksistens i to forskellige miljøer, et psykosocialt og et kropsligt-psykisk. Dermed ser man helt bort fra, at alt psykisk liv har udgangspunkt i en ustandselig kropslig-social strukturering af mening. Skel mellem 'psykiske miljøer' kan kun være produkter af denne strukturering. Ligeledes er det et specifikt kulturhistorisk fænomen, at vi kan skelne skarpt mellem 'en krop' i form af et fysisk objekt og en immateriel 'psyke'.

Vi eksisterer kropsligt-socialt

Vi er "dømt til mening", siger Merleau-Ponty for at understrege, at menneskets eksistens helt igennem er kropsligt såvel som sociokulturelt funderet. Sociokulturel mening er først og fremmest noget, vi mærker. Vi bliver umiddelbart 'ramt' eller 'grebet' af mening, herunder også 'tomrum' eller modsætninger i strukturer af mening, når vi sanser. Det er karakteristisk for denne umiddelbare kropslige *opfattelse af noget*, at vi oplever anonymt. Såvel trivielle konstateringer og handlinger som overraskelser og spontan kreativitet finder sted uden at være præget af nogen eksplicit selv-følelse eller selv-refleksion. Umiddelbart oplever vi som et alment kropssubjekt, der først må reflektere sin situation for at blive struktureret på mere specifikke måder,

som et individuelt 'jeg' eller kollektivt 'vi'. Dette drejer sig ikke blot om den omtalte omskiftelighed mellem aktivt og passivt at mærke noget, men også om at formulere et udtryk og at forstå et udtryk formuleret af en anden. Sprogligt såvel som sensorisk og motorisk er det et sekundært udviklingsfænomen, at skelne mellem egne oplevelser og andres oplevelser. For Merleau-Ponty er menneskelig eksistens altså social i en mere fundamental forstand, end den er individuel eller kollektiv.

Det sociale ved den menneskelige eksistens kan imidlertid ikke uden videre identificeres med et samfundsvidenskabeligt felt. Social identitet må derimod betragtes som en endnu forholdsvis ubestemt strukturering, der danner grundlag for såvel personers som grupperes mere specifikke identitet. Umiddelbart oplever vi ikke noget som helst personligt ved vor kropslige eksistens, men blot en vidt åben krop-verden sammenhæng, hvor - stik imod alle forestillinger om kroppen som et afgrænset fysisk objekt - social og kulturel mening hele tiden tager form på mere eller mindre uproblematisk vis. I relation til andre og i interaktion med andre er vi spontane deltagere i kropslige formgivninger af betydninger, perspektiver og handlingsfelter.

Perception og metafysik

Når psykiske fænomener relateres til kroppen, fristes man måske til at tro, at der er tale om en behaviouristisk eller naturvidenskabelig opfattelse: Det psykiske opfattes som mere håndgribeligt og utvetydigt, fordi der fokuseres på nogle klart iagttagelige objekter. F.eks. vil behaviourister være tilbøjelige til at reducere vrede til ophidset adfærd. For Merleau-Ponty har kroppen imidlertid en betydning, der i moderne filosofisk forstand er metafysisk, dvs. danner grundlag for videnskabelig teori og praksis. *Kroppens metafysik* spiller således en begrebslig rolle for

human- og samfundsvidenskab, der i en vis forstand svarer til matematikkens betydning for fysikken. Man kan også sammenligne med de civilisatoriske rammer, som etablerede fornuftsprincipper sætter for den gængse politiske og den gangbare økonomiske rationalitet: Det, vi betragter som rationel iagttagelse og vurdering, f.eks. i videnskabelig praksis, indbefatter et på forhånd givet grundlag for denne rationalitet.

Den rolle, som kroppen på forhånd spiller i det psykiske liv, består hverken i nogen form for 'system' eller i et 'naturligt fundament', men i en stadig, sociokulturel strukturering af flertydige former for mening. Denne forståelse af kroppen afspejler et hovedtema i fænomenologien, nemlig den intentionalitet, som karakteriserer alle oplevelser. Merleau-Ponty har studeret intentionalitet gennem nogle særdeles grundige analyser af perception. Han nåede frem til, at perception er *at mærke betydning*, dvs. ikke blot sanseopfattelse, men lige såvel opfattelse af følelser, handlingsmotive og sproglige udtryk. Umiddelbar perception er kropslig oplevelse af mening. Heri ligger ikke nødvendigvis, at oplevelsen er 'harmonisk' eller at meningen er tydelig.

Selve kroppen, den levede krop

Merleau-Ponty omtaler kroppen som "le corps propre". Hermed indikeres tre forskellige betydninger af krop og kropslighed, der alle indgår i kropsbegrebet. Dels kan betegnelsen oversættes med "ens egen krop" eller "egenkroppen". Hermed fremhæves selvfølgelig erfaringen og oplevelsen af den snævre sammenhæng mellem personlig identitet og individuel kropslighed. Men "le corps propre" betyder også 'selve kroppen' og 'kroppen selv', hvilket i højere grad angiver det nye ved den menneskeopfattelse og hele den filosofi, som han udvikler i tilknytning til sit kropsbegreb. Merleau-Ponty taler

om 'selve kroppen', når han kritiserer forenkede opfattelser af kroppen, idet han pointerer forståelsen af kroppen, som vi lever den, 'den levede krop'. Med betydningen 'kroppen selv' fremhæves en anonym kropslighed, der har sin egen meningskabende aktivitet. I denne sammenhæng kan man tale om en kropslig fornuft, som danner grundlag for vores klart bevidste opfattelser og stillingtagen.

Disse forskellige betydninger af kropslighed bør ikke betragtes som alternative, men som indbyrdes sammenhængende, omend der er en vis kontrast mellem 'ens egen krop' og 'kroppen selv'. Merleau-Ponty tager ofte udgangspunkt i simple oplevelser af vor egen krop for at udfolde sine analyser og beskrivelser af kropsligheden ved vor eksistens. Tag for eksempel den elementære sikkerhed, hvormed vi udfører de indarbejdede rutiner i at cykle. Omfattende mængder af aflejret erfaring indgår i de vekslende oplevelser i dette simple handlingsforløb. Disse erfaringer organiserer sig helt umiddelbart i relevante perspektiver og horisonter. Den intentionalitet, der strukturerer denne erfaring, sikrer en smidig og subtil sammenhæng med handlingerne. Intentionaliteten fremtræder blot for os som en generel stemning eller indstilling, men ikke desto mindre udfolder kroppen derved en overensstemmelse og et samspil med handlingsfeltet. Gennem analyser af sådanne trivielle oplevelser såvel som kreativitet og erkendelse har Merleau-Ponty gjort opmærksom på, hvilket formidabelt stykke meningsstrukturerende arbejde kroppen udfører for os. Den krop, der er tale om, er et levende og oplevende udgangspunkt, som vi ikke kan fjerne os fuldstændigt fra i nogen nok så sofistikeret form for erfaring eller praksis.

Inspiration fra psykologien

Som det er fremgået, pointerer Merleau-Ponty, at der i alle menneske-

ge oplevelser gør sig en meningsfuld strukturerende gældende. Faktisk er det den gestaltpsykologiske opdagelse af figur-baggrund relationer og umiddelbart opfattede helheder, der hos Merleau-Ponty fører til den erkendelse, at umiddelbare fænomener hverken er objektive ting eller subjektive ideer, men en forholdsvis ustruktureret basis for begge dele. Descartes' opdeling af alt eksisterende i én substans af fysisk art og en anden substans af åndelig art, som i høj grad har været styrende for europæisk tænkning og videnskab, ikke mindst i form af sjæl-legeme distinktionen, bryder dermed sammen. Gestalter og figurer fremtræder ud fra en foranderlig 'orienteret-hed': de er forbundne med intentionalitetens spænding, der ikke er jegstyret, men umiddelbart gør sig gældende i al menneskelig oplevelse.

Konstateringen af denne uomgængelige, intentionale dynamik i vore oplevelsers 'mikro-struktur' afspejler sig bl.a. i, at Merleau-Ponty betragter emotion og motivation som mere fundamentale fænomener end kognition. Han er således inspireret af Freuds erkendelse af seksualitetens psykodynamiske betydning.

Han tilslutter sig også Vygotskys fremhævelse af det sprogligt-kulturelle grundlag for kognition. I et fundamentalt opgør med bevidsthedsfilosofien pointerer Merleau-Ponty en relativ decentrering af det rationelle subjekt, der i psykologien nærmest svarer til jeg'et. Han afviser den hævdundne antagelse siden Kant, at opmærksomhed altid er forenelig med refleksion, således at en distinkt jeg-bevidsthed danner grundlaget for al erkendelse. Merleau-Ponty forsvarer den opfattelse, at vore reflekterende, dømmende, vidende og argumenterende former for identitet ikke 'hviler i sig selv', men er 'installeret' i mere umiddelbare former for oplevelse og forståelse af kropslig-social art, nemlig dét han kalder perception.

Litteratur

M. Merleau-Ponty (1945): *Phénoménologie de la Perception*. Paris: Gallimard. (Engelsk oversættelse: *Phenomenology of perception*. Routledge & Kegan Paul, 1962.)

M. Merleau-Ponty (1969): *Tegn. Udvalgte essays*. (Oversættelse, udvalg og indledning ved Per Aage Brandt). Forlaget Rhodos.

M. Merleau-Ponty (1988): *Merleau-Ponty à la Sorbonne. Résumé de cours 1949-1952*. Cynara.

M. Merleau-Ponty (1993): *Filmen og den nye psykologi*. *Philosophia* 22/3-4 (tema: Den levede krop).

M. Merleau-Ponty (1994): *Kroppens fænomenologi* (Oversat af Bjørn Nake og med forord af Ole Fogh Kirkeby). Det lille Forlag.

A. Métraux & B. Waldenfels, Hrsg. (1986): *Leibhaftige Vernunft. Spuren von Merleau-Pontys Denken*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Kurt Keller er cand.psych. og amanuensis ved Datalogisk Institut på Københavns Universitet.

Tak til Dorthe Mejlhede for hjælp med redigering.